

Sygn. akt V CSK 508/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 maja 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz (przewodniczący)

SSN Grzegorz Misiurek

SSN Bogumiła Ustjanicz (sprawozdawca)

Protokolant Barbara Kryszkiewicz

w sprawie z powództwa R. H.
przeciwko Krajowemu Ośrodkowi Wsparcia Rolnictwa w W.
o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności,
po rozpoznaniu na rozprawie
w Izbie Cywilnej w dniu 17 maja 2018 r.,
skargi kasacyjnej powoda od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 24 lutego 2017 r., sygn. akt I ACa [...] /17,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Powód R. H. domagał się pozbawienia wykonalności tytułu wykonawczego -
ugody sądowej zawartej przed Sądem Wojewódzkim w O. w dniu 27 sierpnia 1998
r. w sprawie z powództwa Agencji Nieruchomości Rolnych Oddziału

Wojewódzkiego w O., którą zobowiązał się do zapłaty na rzecz tej Agencji kwoty 552 027,34 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 20 lipca 1998 r. oraz kwoty 3 000 zł tytułem kosztów procesu wraz z odsetkami w ratach, z których pierwsza w wysokości 45 400 zł miała być płatna w terminie do 10 września 1998 r., a następne w wysokości po 85 200 zł w terminach do lutego i do końca września każdego roku, poczynając od lutego 1999 r., a kończąc we wrześniu 2001 r., tj. łącznie sześć rat, z zastrzeżeniem, że niedotrzymanie jakiegokolwiek terminu płatności, względnie wysokości raty spowoduje, że należność objęta ugodą stanie się natychmiast wykonalna w całości z ustawowymi odsetkami od dnia wymagalności świadczenia. Ugoda została zaopatrzona w klauzulę wykonalności postanowieniem tego Sądu z dnia 7 września 1998 r. Podał, że zawarł z pozwaną umowę poręczenia wykonania zobowiązań przez W. A. objętych umową dzierżawy nieruchomości rolnych i umową sprzedaży ruchomości. Umowa poręczenia była jednak nieważna, ponieważ na jej zawarcie nie wyraziła zgody jego żona, a wartość poręczenia wskazywała na to, że była to czynność przekraczająca zarząd majątkiem dorobkowym.

Sąd Okręgowy w O. wyrokiem z dnia 8 czerwca 2016 r. pozbawił wykonalności opisany tytuł wykonawczy w części dotyczącej odsetek ustawowych od kwoty 552 027,34 zł za okres od dnia 20 lipca 1998 r. do 27 lutego 2011 r., a w pozostałym zakresie powództwo oddalił. Ustalił, że w chwili zawierania ugody powód pozostawał w związku małżeńskim, nie posiadał majątku odrębnego wystarczającego na pokrycie zadłużenia mającego źródło w udzielonym poręczeniu, jak też powódka nie uzyskała zgody żony na dokonanie czynności przekraczającej zarząd majątkiem dorobkowym. Sankcją braku takiej zgody małżonka na zawarcie umowy poręczenia powinno być wyłączenie odpowiedzialności z majątku dorobkowego, a nie nieważność umowy. Zawarte w ugodzie oświadczenie woli powoda było skuteczne, chociaż uchybił on przepisom art. 41 § 3 w związku z art. 37 k.r.o., co jednak ogranicza prawo wierzyciela do prowadzenia egzekucji jedynie z całego majątku powoda. Uwzględnienie powództwa dotyczyło przedawnionej należności odsetkowej.

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Apelacyjny w (...) oddalił apelację powoda. Stwierdził, że Sąd Okręgowy oparł rozstrzygnięcie na przepisach Kodeksu

rodzinnego i opiekuńczego w brzmieniu obowiązującym przed ich zmianą dokonaną ustawą z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 162, 1691, dalej: „ustawa nowelizująca”), chociaż nie wynika to wprost z uzasadnienia. Powołał się na orzeczenia Sądu Najwyższego, w których prezentowane było stanowisko, że skutkiem udzielenia poręczenia przez małżonka za cudzy dług bez zgody współmałżonka jest ograniczenie odpowiedzialności do majątku odrębnego tego małżonka. Sankcja przewidziana w art. 37 k.r.o. nie jest dostosowana do takiej czynności jak poręczenie. Na taką ocenę braku możliwości przyjęcia nieważności czynności poręczenia nie ma wpływu zobowiązanie się powoda w ugodzie do zapłaty sumy przewyższającej wysokość pierwotnego poręczenia w sytuacji jego stwierdzenia, że ugodę traktował jako rozszerzenie zakresu udzielonego przez siebie poręczenia.

Powód w skardze kasacyjnej powołał obie podstawy przewidziane w art. 398³ § 1 k.p.c. Naruszenie prawa materialnego połączył z błędną wykładnią art. 37 § 1 i art. 41 § 3 k.r.o. w brzmieniu obowiązującym do dnia 19 stycznia 2005 r., i polegającą na przyjęciu, że brak zgody drugiego małżonka na zawarcie umowy poręczenia przez osobę pozostającą w małżeńskiej wspólności majątkowej nie powoduje nieważności tej czynności prawnej, stosownie do art. 37 k.r.o., a jedynie wyłącza odpowiedzialność z jej tytułu z majątku wspólnego, zgodnie z art. 41 § 3 k.r.o. Istotne braki uzasadnienia zaskarżonego wyroku w odniesieniu do niezrozumiałego i nielogicznego przedstawienia podstaw faktycznych rozstrzygnięcia niejasnego wyjaśnienia jego podstawy prawnej wskazują na naruszenie przepisów postępowania art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. Skarżący domagał się dokonania zmiany zaskarżonego wyroku przez uwzględnienie powództwa w całości, ewentualnie uchylenia go i przekazania do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w (...).

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzut naruszenia art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. może stanowić usprawiedliwioną podstawę skargi kasacyjnej z art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c., jeżeli skarżący wykaże, że z powodu uchybienia wymaganiom określonym w art. 328 § 2

k.p.c. zaskarżone orzeczenie nie poddaje się kontroli kasacyjnej; innymi słowy, gdy uchybienie to uniemożliwia sprawdzenie trafności orzeczenia (por. orzeczenia Sądu Najwyższego: z dnia 13 maja 1997 r. II CKN 112/97 nie publ.; z dnia 8 października 1997 r. II CKN 312/97 nie publ.; z dnia 17 lipca 1997 r. III CKN 149/97, OSP 2000 z. 4, poz. 63, z dnia 22 maja 2013 r., III CSK 293/12, OSNC 2013, nr 12, poz. 148, z dnia 15 kwietnia 2016 r., I CSK 278/15, niepubl.). Zakres odpowiedniego stosowania art. 328 § 2 k.p.c. w postępowaniu przed sądem drugiej instancji, za pośrednictwem odwołania wskazanego w art. 391 § 1 k.p.c., jest uzależniony od treści wydanego orzeczenia, przebiegu postępowania apelacyjnego, a także od działań procesowych podjętych przez sąd odwoławczy, dyktowanych rodzajem zarzutów apelacyjnych oraz oznaczonych granicami wniosków apelacji (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 10 listopada 1998 r., III CKN 792/98, OSNC 1999, Nr 4, poz. 83). Wymaganiem elementarnym uzasadnienia jest wskazanie w oparciu, o jaką podstawę faktyczną sąd drugiej instancji wydał rozstrzygnięcie, (co może być ograniczone do aprobaty ustaleń faktycznych poczynionych przez sąd pierwszej instancji), wskazanie podstawy prawnej orzeczenia oraz odniesienie się do zarzutów apelacji. Motywy zaskarżonego wyroku są lakoniczne. Można było jednak dociec, że zostały oparte na podstawie faktycznej dokonanej przez Sąd pierwszej instancji, która nie była kwestionowana. Rozważania prawne zostały ześrodkowane na przyjętej przez Sąd Apelacyjny koncepcji, zakładającej nietrafność twierdzenia powoda i nieuwzględniającej licznych wypowiedzi w tej kwestii w orzecznictwie i piśmiennictwie prawniczym. Wadliwość ta nie uniemożliwiała jednak dokonania kontroli rozstrzygnięcia.

Powód zawarł z pozwanym umowę poręczenia zobowiązania wekslowego W.A. w dniu 22 maja 1998 r. W tym czasie pozostawał w związku małżeńskim, w którym obowiązywał ustrój wspólności majątkowej małżeńskiej. Do oceny tej umowy w kontekście regulacji czynności prawnych podejmowanych przez jednego z małżonków mają zastosowanie przepisy kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w brzmieniu sprzed wejścia w życie ustawy nowelizującej, stosownie do art. 5 ust. 5 pkt 1 tej ustawy. Stosunki majątkowe między małżonkami pozostającymi we wspólności ustawowej były objęte regulacją tytułu I, działu III rozdziału I k.r.o. Zgodnie z art. 37 § 1 tej ustawy, ważność umowy, która została zawarta przez

jednego z małżonków bez wymaganej zgody drugiego, zależy od potwierdzenia umowy przez drugiego małżonka. W orzecznictwie Sądu Najwyższego doszło do rozbieżności stanowisk dotyczącej tego, czy w odniesieniu do czynności prawnej będącej poręczeniem dokonanym przez jednego z małżonków pozostającego w ustawowej wspólności majątkowej małżeńskiej, wymagana jest zgoda drugiego małżonka. W uchwale siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 25 marca 1994 r., III CZP 182/93 (OSNC 1994, nr 7 - 8, poz. 146), w uchwałach z dnia 20 września 1994 r., III CZP 113/94, (niepublikowana), z dnia 10 lutego 1995 r., III CZP2/85, (niepublikowana), w wyrokach z dnia 12 października 2001 r., III CZP 55/012, (OSNC 2002, nr 7 - 8, poz. 87), z dnia 29 kwietnia 2003 r., V CKN 120/01, z dnia 12 lutego 2004 r. II CKN 1355/00, z dnia 20 czerwca 2012 r., I CSK 573/11, (niepublikowane), wyrażone zostało zapatrywanie, że jeżeli w umowie poręczenia brak zastrzeżenia dotyczącego zakresu odpowiedzialności małżonka i umowa dotyczy czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem wspólnym, a zgoda drugiego małżonka nie została wyrażona, jak też nie doszło do potwierdzenia tej umowy przez drugiego małżonka, ma zastosowanie sankcja nieważności przewidziana w art. 37 § 1 k.r.o. Podkreślone zostało w uchwale z dnia 12 października 2001 r., III CZP 55/01, że w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 25 marca 1994 r., III CZP 182/93 wyrażony został trafny pogląd, że zarząd majątkiem wspólnym obejmuje zarówno dysponowanie poszczególnymi składnikami tego majątku, jak też podejmowanie czynności prawnych, które nie wykazują bezpośrednio związku z tym majątkiem, ale mogą niekorzystnie oddziaływać na ten majątek. Ponadto zaznaczono, że samo zawarcie umowy poręczenia przez jednego z małżonków prowadzi do bezskuteczności tej czynności, stanowi czynność prawną kulejącą i dopiero odmowa potwierdzenia tej czynności przez drugiego małżonka albo upływ czasu wyznaczony drugiemu małżonkowi do dokonania tego potwierdzenia, czynność ta staje się definitywnie bezskuteczna, czyli nieważna.

Drugi nurt orzecznictwa przyjmował, że sankcją braku zgody drugiego małżonka na zawarcie umowy poręczenia przez osobę pozostającą we wspólności majątkowej małżeńskiej powinno być wyłączenie odpowiedzialności z majątku wspólnego na podstawie art. 41 § 3 k.r.o., a nie nieważność umowy (por. wyroki

Sądu Najwyższego z dnia 24 czerwca 1998 r., I CKN 771/97, z dnia 19 grudnia 2000 r., V CKN 1567/00, z dnia 16 kwietnia 1461/00, niepublikowane). W motywach wskazano, że nieuzasadnione jest, jako godzące w interes wierzyciela, zwalnianie z odpowiedzialności małżonka, który zawarł z wierzycielem umowę poręczenia i zaciągnął zobowiązanie dotyczące jego majątku odrębnego. Wysuwano także koncepcje, że właściwszym rozwiązaniem byłoby przyjmowanie odpowiedzialności wynikającej z umowy poręczenia z majątku wspólnego, z której drugi małżonek mógłby uwolnić się w drodze ograniczenia lub wyłączenia zaspokojenia wierzyciela z majątku wspólnego, przewidzianego w art. 41 § 3 k.r.o.

Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym skargę kasacyjną przychylił się do poglądu przyjętego w ramach pierwszej koncepcji, która jest spójna systemowo, uwzględnia zarząd majątkiem wspólnym w rozumieniu art. 36 k.r.o., odnosi się do zarządu majątkiem wspólnym przy uwzględnieniu szerokiej aktywności w obrocie gospodarczym i prawnym, która powinna być prowadzona z należytą starannością, w tym uzyskiwaniem zgody na podjęcie czynności przez oboje małżonków. Wymaganie uzyskania zgody wynika wprost z przepisu, zostało obwarowane sankcją nieważności czynności prawnej, określa jasne reguły współpracy z jednym z małżonków, a zatem nie ma racji dla obchodzenia go. Postulat ponoszenia konsekwencji podjęcia czynności prawnej z majątku odrębnego małżonka, który jej dokonał, należy uznać za słuszny jedynie w razie określenia takiej odpowiedzialności w treści tej czynności. Brak takiego ograniczenia prowadzi do stosowania art. 37 § 1 k.r.o. Ograniczenie odpowiedzialności dłużnika powinno wynikać z treści tytułu wykonawczego, czego wymaga także bezpieczeństwo obrotu. Łączy się to z podejmowaniem czynności prawnych z właściwą wiedzą wierzycieli co do majątkowych powiązań małżeńskich kontrahenta.

Ugoda procesowa jest umową prawa materialnego zawartą w formie procesowej. Może być ona wzruszona z powodu wad oświadczenia woli tak, jak każda czynność prawna obejmująca umowę, z tym, że uregulowanie działania pod wpływem błędu objęte art. 918 § 1 k.c. jako szczególne, wyłącza stosowanie art. 84 k.c. Dopuszczalne jest także podważenie ugody z przyczyn nieważności przewidzianych w art. 58 k.c. albo w innych przepisach szczególnych, w tym art. 37 § 1 k.r.o. Nieważność czynności prawnej, która była przedmiotem ugody zawartej

przed Sądem wpływa na tę czynność. Strona może zakwestionować ważność ugody zawartej przed sądem przez wytoczenie powództwa o ustalenie jej nieważności albo ograniczyć się tylko do pozbawienia ugody jej wykonalności przez wytoczenie powództwa opozycyjnego, objętego art. 840 § 1 k.p.c.

Zarzut naruszenia art. 37 § 1 i art. 43 § 1 k.r.o. należało uznać za uzasadniony.

Z tych przyczyn Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzekł jak w sentencji, pozostawiając orzeczenie o kosztach postępowania kasacyjnego w końcowym rozstrzygnięciu w oparciu o art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c.

aj